

Zapiski

Bogo Grafenauer

Novejša literatura o Samu in njeni problemi

Slovanska politična tvorba, ki smo jo od nedkaj navajeni imenovati Samova »država«, je že dolgo predmet precejšnjih sporov med zgodovinarji tako glede virov, s katerimi razpolagamo zanjo, kakor tudi glede njenega nastanka, obsega, značaja, etnične pripadnosti Sama samega itd. (poglavitna starejša literatura: Palacky Fr., Ueber den Chronisten Fredegar und seine Nachrichten von Samo, Jahrbücher d. böhm. Museums f. Natur-Länderkunde, Geschichte, Kunst u. Literatur I, 1827, str. 387—413; isti, Geschichte von Böhmen I, 1844, str. 76—81; Goll J., Samo und die Karantanischen Slawen, Mitteil. d. Instit. f. österr. Geschichtsforsch. 11, 1890, str. 443—446; Kos F., Prvi nastop Slovencev v zgodovini, Izvestja Muzej. dr. za Kranj. 11, 1901, str. 122—130; isti, Gradivo za zgodovino Slovencev v sred. veku I, 1902, str. XXXVIII—XXXIX, št. 154, 161, 163 do 168; Nemeček O., Das Reich des Slawenfürsten Samo, Jahresbericht d. deutsch. Landes-Oberrealschule in Mähr. Ostrau 1906, str. I—XV; Novotny V., České dějiny I/1, 1912, str. 206—226; Hauptmann L., Politische Umwälzungen unter den Slowenen vom Ende des sechsten Jahrhunderts bis zur Mitte des neunten, Mitteil. d. Instit. f. österr. Geschichtsforschung 36, 1915, str. 245—259; Mikola J., Samo und sein Reich, Arch. f. slav. Phil. 42, 1928, str. 77—97; Kos M., K zgodovini kralja Sama in njegove dobe, Časop. za sloven. jezik, knjiž. in zgodov. 7, 1928, str. 194—197; isti, O bolgarskem knezu Alcioku in slovenskem knezu Valuku, Šišičev zbornik, 1929, str. 251—258; isti, K poročilu Pavla Diakona o Slovencih, Časop. za zgodov. in narodop. 26, 1931, str. 213—215; isti, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, 1933, str. 52—53; isti, Conversio Bagoariorum et Carantanorum, 1936, str. 22—24).

Med drugo svetovno vojno sta obravnavala ta stara vprašanja znova v krajših razpravah N. Gracianskij (Slavjanskoe carstvo Samo, Istoričeskij žurnal 1943, št. 5—6, str. 41—47; na razpolago mi je samo španski prevod, ki nima opomb: El reino eslavo de Samo, La revista de estudios eslavos I/1, 1947, Mexico, str. 22—33) in G. Vernadsky (The Beginnings of the Czech State, Byzantion XVII, 1944 do 1945, str. 315—328; tudi to mi je na razpolago le v španskem prevodu: Los comienzos del estado Checo, La revista de estudios eslavos I/2, 1947, Mexico, str. 26—36), l. 1949 pa se jih je lotil v obsežnem delu Gerard Labuda (Pierwsze państwo słowiańskie. Państwo Samona,

Poznań 1949, Księgarnia Akademicka. Biblioteka historyczna pod redakcją Poznańskiego towarzystwa przyjaźni nauk IV. Str. 337 z dwoma pril. zemljevidoma). Vse tri publikacije, zlasti zadnja, načenjajo vrsto problemov o Samu nasploh in posebej tudi o razmerju alpskih Slovanov do politične tvorbe, ki ji je stal na čelu, za katere smo menili, da jih je naše zgodovinarje (Hauptmann L. in Kos M.) že uspešno rešilo. Labudovo delo, daleč najobsežnejše od vseh, ki so bila o Samu napisana, bi že ne glede na to okoliščino zaslužilo podrobnejšo oceno; spričo navedenega dejstva je pa rezultate vseh treh publikacij vsekakor treba kritično pretresti.

Povsem naravno se vse tri publikacije med seboj razlikujejo po svojem konceptu in namenu. Gracianskij hoče kritično pretresti vsa Fredegarjeva poročila o Samu in v zvezi z njim. Vernadsky obravnava predvsem razmerje med Slovani in Obri pred uporom ter razmerje med Slovani in Franki v Samovi dobi; obema avtorjema je skupno, da se spričo nemške propagandistične teorije o slovanski nedržavotvornosti (v času hitlerizma in druge svetovne vojne še poudarjene!) močno zavzemata za Samov slovanski izvor, sklicujoč se na poročilo Konverzije, da pa ne poznata novejši kritični literature o tem vprašanju (od Hauptmanna dalje). Pač pa je Labuda, kakor priča uvodni pregled problema (str. 23 do 29) in zlasti izčrpen bibliografski pregled virov in literature (str. 1—23), v katerem manjka celo le malo med manj pomembnimi publikacijami o Samu, mnoge pa so celo le zelo od daleč povezane z njim, pregledal do malega vso literaturo — vendar slovenske in hrvatske ni vedno pravilno razumel — ter načel ves problem prav od začetka, od virov. V prvi vrsti ga zanima problem nastanka Samove »države«, ki ga rešuje v vrsti prav po tem vprašanju povezanih, sicer pa v bistvu samostojnih razprav, zbranih v njegovi knjigi. Sledeči kritični pretres je urejen seveda po obravnavani problematiki, ne pa po posameznih piscih.

1. Vprašanje virov o Samu in njihove samostojnosti je še posebej temeljnega pomena za razmerje Karantancev do Sama. Med šestimi viri, v katerih se omenja Samo, štirje odpadejo kot sekundarni: Gesta Dagoberti (iz prve polovice 9. stoletja) in Aimonova Historia Francorum (iz začetka 11. stol.) se opira le na tkzv. Fredegarjevo Kroniko (iz sredine 7. stol.); Vita s. Virgilii (iz druge polovice 12. stoletja) in Auctarium Garstense (iz 13. stol.) na Konverzijo (871). Dočim pa sporoča tkzv. Fredegar, da je bil Samo trgovec, natione Francos, de pago Senonago, ga označuje Konverzija kot Slovana (quidam Sclavus). Prav zaradi tega je od Palackega dalje imela Konverzija velik pomen v dokazovanju Samovega slovanskega porekla, ne da bi bilo kritično preiskano razmerje sporočila o Samu v Konverziji do onega pri tkzv. Fredegarju. Ta problem je načel prvi Goll (n. n. m.), ki je na podlagi besednih vzporednic, ki sledijo pri Konverziji v istem zaporedju kakor pri Fredegarju, dokazoval, da je poročilo v Konverziji posneto po Fredegarju in za zgodovinsko proučevanje brez vrednosti. Povsem sta mu pritegnila tudi Nemček (n. n. m.) in Novotny (n. d., str. 207, 215—216, 219), ki sta omejevala Samovo oblast le na del Češke. Sporočilo v Konverziji, da je bil Samo Slovan, je po mnenju te argumentacije tendenčno prikrojevanje predloge, ki naj bi

krepilo salzburske pravice do cerkvene vrhovne oblasti nad Karantanci proti Metodovi slovanski cerkvi. Gollov.e argumentacije se je 1915 kritično dotaknil Hauptmann (n. n. m.). Dokazal je, da avtor Konverzije ni prav v ničemer zaradi salzburske tendence spreminjal Fredegarjevega poročila o frankovskem razmerju do Sama, pri tem pa je že domneval, da Fredegarjevega poročila samega ni poznal neposredno, marveč preko spisa Gesta Dagoberti ali kakega podobnega od Fredegarja odvisnega vira. Tudi originalno poročilo o Samovem slovanskem izvoru v Konverziji ne more biti plod salzburske tendence: Temeljni težnji salzburske spomenice, da dokaže salzburske pravice do Karantanije, bi obratno mnogo bolj ustrezalo Fredegarjevo poročilo o Samovem frankovskem izvoru, saj bi se s tem povezava Karantancev s Franki pomaknila za preko 100 let nazaj, iz 8. v 7. stoletje. »Namen Konverzije bi torej zahteval vse prej, kakor da se Samo označi za Slovana. Če ga je salzburska spomenica kljub temu imenovala slovanskega plemena, je storila to gotovo v dobri veri, očitno zato, ker je v temnem spominu Karantancev živel kot Slovan« (Hauptmann, str. 249). Na tej podlagi domneva Hauptmann, da je vpletel avtor spomenice Sama v karantansko zgodovino prav zato, ker je po karantanskem ljudskem izročilu izvedel o nekdanjem »karantanskem« knezu Samu. Prav to izročilo mu je dalo podlago, da je glede Samovega izvora — celo proti temeljni tendenci svojega dela — popravil Fredegarja: »Kajti da bi si Slovenci postavili za vladarja Franka, se je zdelo Salzburžanu vendarle preveč neverjetno. Raje je zaupal ljudskemu izročilu in dodal zato kakor v popravek Samovemu imenu sicer pač odvečno, ker samo po sebi umevno (podčrtal B. G.) pripombo: ‚Slovan‘« (Hauptmann 249). Podrobnejši pretres Konverzije glede načina izražanja v podobnih zvezah docela potrjuje Hauptmannovo argumentacijo. Na preko 20 mestih, na katerih navaja v podobnih zvezah bavarske, karantanske in frankovske vladarje, z izjemo Sama le še na enem samem mestu označuje njihovo etnično pripadnost. Prav v tem primeru gre pa za položaj, ki ni bil sam po sebi umeven, namreč za zamenjavo domačih karantanskih knezov s frankovskimi grofi (Post istos vero duces Bagoarii coeperunt praedictam terram dato regum habere in comitatum, nomine Helmwinus, Albgarius et Pabo. Konverzija 10, ed. Kos, str. 135). Omemba, da je bil Samo Slovan, je torej v izražanju avtorja Konverzije tako nenavadna, da je bila gotovo izzvana z nekim posebnim motivom. Razlaga, ki jo podaja Hauptmann, je v zvezi s tem pač edina mogoča.

Hauptmannovemu utemeljevanju je pritegnil tudi M. Kos (Conversio, str. 23), »da govori prav način, kako predstavlja Konverzija »Slovana« Sama kot kneza Karantancev, proti tendencioznosti tega mesta in da imamo v poročilu o karantanskem knezu Samu, po rodu Slovanu, iskati karantansko narodno tradicijo, ki je imela Sama, o katerem vemo, da je vladal tudi nad karantanskimi Slovani, v dobrem spominu kot osvoboditelja izpod obrskega jarma. Avtor Konverzije kombinira narodno izročilo Karantancev s Fredegarjem«. Poleg tega kaže Kos s podrobnejšo analizo (str. 24), da so prav Gesta Dagoberti tesneje povezana s Konverzijo kakor Fredegar sam.

Ne glede na te rezultate smatra Gracianskij poročilo v Konverziji za povsem samostojno (str. 29); Vernadsky, ki pozna od vseh naštetih razprav le Gollovo, neopravičeno omalovažuje vzporednice v besedišču, ki jih je dokazal Goll (in Kos izpopolnil), ter meni, da je avtor Konverzije mogel uporabiti Fredegarja le pri ureditvi lastne zgodbe, za katero »je pglavitni vir morala biti neka lokalna tradicija«. V jedru sta po njegovem obe poročili med seboj neodvisni (str. 31—32).

Glede na ti dve razpravi se je Labuda vsekakor moral podrobneje dotakniti vprašanja. Najprej poroča o dosedanji obravnavi problema (str. 30—38), nato obravnava razmerje Gesta Dagoberti do Fredegarja (str. 38—42), končno pa preide na razmerje Konverzije do obeh virov (str. 43—48). Ob tem s podrobno analizo potrди Kosov sklep, da je avtor Konverzije poznal Sama po Gesta Dagoberti, dopolni ga pa še z novim, da Fredegarja ni poznal. Edini izraz, ki veže poročilo Konverzije s Fredegarjevim poročilom mimo zveze preko Gesta Dagoberti, je namreč vzporednica homo nomen Samo — Samo nomine. Labuda jo zavrača kot presplošno frazo. Analiza Konverzije kaže, da ima pri tem prav: Tako izražanje je avtorju Konverzije tudi sicer zelo približljivo (c. 1: nomine Theoto, c. 4: Samo nomine, Boruth nomine, nomine Cacatius, nomine Maioranum itd.) in zato brez pomena.

Ne morem pa pritegniti Labudovega mnenja, da bi avtor Konverzije vsekakor predstavil Sama kot Franka, če bi vedel za tako poročilo, in da je podatek o Samovem slovanskem izvoru njegova lastna kombinacija iz dejstva, da je vladal Slovanom, ki jo je dodal povzetku po Gesta Dagoberti (tu se o Samovem poreklu ne pove ničesar). Nenavadnost označbe quidam Sclavus v njegovih ustih me sili k sodbi, da je ni dostavil kar brez vzroka, da je torej vedel, da ga nekateri nimajo za Slovana. Za odpor proti temu mnenju mu samo Gesta Dagoberti, ki govore le o tem, da je Samo vladal Slovanom, kot vir niso zadoščala.

Prav tako je neupravičena sodba, da bi mogel avtor Konverzije domnevati, da gre pri Samovih podložnikih prav za Karantance, že po izražanju Gesta Dagoberti »Sclavi cognomento Winidi«, ter le na tej podlagi pritegniti sporočilo o Samu v svoj spis. Že Kos M. (K zgodovini kralja Sama..., str. 195) je proti podobni argumentaciji Mikkolet (n. n. m., a v drugačni zvezi) ugotovil, da se v 9. stoletju uporablja ta izraz (Uuinades, a poleg Sclauui v istem tekstu) za Slovence le enkrat (listina iz 832, Kos F., Gradivo II, 110), pred tem pa tudi le enkrat — pri Fredegarju. Fredegar pa uporablja isto ime tudi za češke in moravske Slovane. Uporaba istega imena v 9. stoletju za Moravce (Annales Bertiniani k l. 861: Carolomannus... cum Rasticio Winidorum regulo foederatur, Kos F., Gradivo II, 177) in v sestavljenkah za Čehe (Beuwinides, Cichu-Windones, Beuwinitha, gl. Niederle L., Slovanske starožitnosti II/2, str. 355, v pomenu Slovani iz dežele Bojev, češki Slovani) dokazuje, da je bilo ime Winidi v tem času enako kakor v Fredegarjevi dobi vsaj v učenih ustih še vedno splošno ime za Slovane, ne pa še posebno za Slovence in del polabskih Slovanov. Še posebej nas v tem potrjuje spet Konverzija, ki za Slovence uporablja (enako tudi drugi viri te dobe, gl. Kos F., Gradivo II, register pod gesli Slovenci,

Karantanija, Kranjsko in Slovani) izključno le nazive Sclavi, Quarantani, Carantani (glede razvoja imena Winidi za Slovence gl. tudi Ramovš F., Koroški zbornik, 1946, str. 282—283 in Kratka zgodovina slovenskega jezika I, 1936, str. 4—5). Izražanje Gesta Dagoberti torej piscu 9. stoletja brez vsakega drugega opozorila nikakor še ni moglo zbuditi suma, da gre prav za Karantance.

Tako vzpodbuda k enačenju Winidi-Quarantani kakor tudi opora za trditev, da je bil Samo Slovan, je po vsem tem morala priti piscu Konverzije od drugod, pač iz karantanske usne tradicije o Samu kot karantanskem knezu — za te pa je avtor Konverzije dobro vedel, da so bili do 820 Slovani. Labudova genealogija virov, ki pri Konverziji izključuje vsak vpliv karantanske tradicije (str. 50), je torej pogrešna. Sicer v skromni meri, a vendar predstavlja tudi Konverzija primarni vir za Samovo dobo.

Spričo dejstva, da smatra tkzv. Fredegarjevo Kroniko za edini primarni vir o Samu, mu je Labuda posvetil seveda posebno pozornost (str. 52—92, 296—321). Dočim sprejema Gracianskij brez kakega razpravljanja Kruschevo teorijo (Die Chronicae des sogenannten Fredegar, Neues Archiv d. Ges. f. ältere deutsche Geschichtskunde 7, 1881, str. 247—351, 421—516; Monumenta German., Scriptorum rerum Meroving. II, 1888, str. 1—9; Fredegarius Scholasticus Oudarius?, Neue Beiträge zur Fredegar-Kritik, Nachrichten v. d. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Göttingen aus d. J. 1926, Phil-Hist. Kl., 1927, str. 237—297) o treh piscih te kronike (A: Burgundec, ki je pisal l. 613; B: Burgundec, 642/3; C: Avstrazijec, okr. 660), ki sta jo z nekaterimi modifikacijami sprejela v začetku našega stoletja po temeljiti razpravi tudi G. Schürer (Die Verfasser der sogenannten Fredegar-Chronik, 1900) in L. Halphen (Une théorie récente sur la chronique du Pseudo-Frédégaire, Revue historique 72, 1902, str. 41—56), prihaja Labuda do bistveno drugačnih rezultatov. Proti Kruschevi teoriji so se namreč že pred daljšim časom začeli oglašati tudi kritični glasovi: F. Lot (Encore la Chronique du Pseudo-Frédégaire, Revue historique 115, 1914, str. 305—337) je dokazoval, da sta pisala kroniko kvečjemu dva avtorja (okr. 642-3 neki Burgundec, čigar delo je morda okr. 658 interpoliral neki Avstrazijec), M. Baudot (La question du Pseudo-Frédégaire, Le Moyen Age 38, 1928, str. 129—170) se je vrnil k staremu mnenju, da je napisal to kroniko en sam avtor okr. l. 660, v zadnjem času se mu je pridružil tudi F. Lot (Naissance de la France, 1948, str. 74—75, 99—100); S. Hellmann (Das Fredegarproblem, Historische Vierteljahrschrift 29, 1935, str. 36—92) pa po filološki analizi tkzv. Fredegarjeve Kronike vzdržuje Kruschevega avtorja A, združuje pa njegova avtorja B in C; avtor Kronike kot celote je po njegovem mnenju drugi avtor, ki je predelal do l. 613 segajočo predlogo in okr. l. 642/3 napisal nadaljevanje, ki ga je okr. l. 660 dopolnil še z nekaterimi dodatki. Labuda podpira v prvi vrsti na podlagi nove razlage znanega predgovora v IV. knjigo tkzv. Fredegarjeve Kronike tezo o enem samem avtorju, ki da je pisal delo na podlagi mnogih pisemnih virov okr. l. 659. Žal nimam na razpolago nobene od zgoraj navedenih študij, ki kritizirajo Kruschevo teorijo, na katere se v svoji podrobnosti

argumentaciji Labuda v marsičem opira. Tako mi je težko zavzeti glade tega vprašanja kritično stališče, vendar bi podčrtal nekaj dejstev, ki se mi, po Labudovem referatu sodeč, še ne zde zadovoljivo rešena: Odkar je Hellmann dokazal z jezikovno analizo, da predgovora k IV. knjigi kronike ni napisal A, marveč B, je vsekakor jasno, da je B pravi avtor talkozvane Fredegarjeve Kronike kot celote. Kljub temu pa imata letnici 613 in 642 v gradivu neko posebno vlogo. Drugo letnico bi bilo še mogoče zadovoljivo razložiti z Labudovo domnevo, da je avtor B začel tedaj zbirati gradivo za svoje delo, kajti ta letnica prihaja do izraza v resnici le v seznamih papežev in bizantinskih cesarjev v I. knjigi, dočim gre IV. knjiga že v odstavkih, ki jih je tudi po Krusch-
 vemu mnenju pisal B, preko te meje. Pri seznamih more iti torej v resnici le za prepise predlog, ki jih pisec ni sam nadaljeval, dasiravno niso segale prav do časa pisanja dela. Teže pa je z l. 613, ki je v delu samem našlo trojni izraz: v računanju let od Adama do zadnjega burgundskega kralja Sygiberta (ed. Krusch, str. 34), v predgovoru IV. knjige v napovedi, da sledi pisec raznim kronikam usque decentem regnum Gunthramni, končno v revščini glede sporočil, ki sledi v prvem desetletju po propadu burgundskega kraljestva, t. j. po l. 613. Nemogoče se mi zdi razlagati besede usque decentem regnum Gunthramni kot »do konca kraljeva-
 nja Gunthramnovega« in to združevati z l. 584, do koder je sestavljalec kronike uporabljal delo Gregorja iz Toursa, ko pa je Gunthramn umrl šele l. 592. Če bi usque decentem regnum Gunthramni pomenilo isto kakor cum Chilperici vitam finisse, ne bi bilo treba uporabljati dveh različnih označb meje, od katerih je prva napačna, na istem mestu. Težko sprejemljiva se mi zdi tudi Labudova razlaga zeva v vesteh po l. 613 z domnevo, da bi mogel avtor kronike po različnih pisanih virih obnoviti le burgundsko zgodovino do 613, ne pa tudi poznejše do okr. 625, ker se je težišče preneslo v Neustrijo. Dejstvo, da se računajo v I. knjigi leta od Adama do l. 613, da je obdobje do 613 v IV. knjigi celota zase, povezana tako po vsebinskem načinu pripovedovanja kakor tudi po nekih jezikovnih posebnostih (Hellmann), kaže po moji sodbi vendarle na verjetnost, da je pisec B uporabil pri svojem pisanju nek sklenjen vir o zadnjih desetletjih burgundske zgodovine, povezan s prvim delom I. knjige; uporabil ga je delno pri prvi knjigi, kjer mu je dodal še nova seznama papežev in bizantinskih vladarjev iz l. 642, delno v tretji knjigi, kjer je z njegovimi podatki dopolnjeval Gregorja iz Toursa glede burgundske zgodovine, zlasti pa v prvem delu četrte knjige. Besede usque decentem regnum Gunthramni moremo spričo tega razlagati le v zvezi s koncem Gunthramnovega »kraljestva«, t. j. kraljevine Burgundije. Pisec uvoda je označil Burgundijo pač po kralju, ki ji je vladal v času, s katerim on začelja IV. knjigo kronike, ki naj bi predstavljala nadaljevanje dela Gregorja Tourskega. Ker spada tudi ta burgundska kronika pisca A, ki je segala do l. 613, k tistim petim večjim opisom, ki jih pisec B v uvodu našteje in pravi, da je po njih obdelal čas »do konca Gunthramnovega kraljestva«, more biti njen avtor le »quidam sapiens«, omenjen brez imena. Tako se torej zdi, da je pisec A vendarle obstajal, čeprav predstavlja njegovo delo le eno med najvažnejšimi pisanimi predlogami pisca B, ne pa še tkzv.

Fredegarjeve Kronike kot celote, ki bi jo B le nadaljeval in delno prede-
laval. Da pa je pisec B vendarle začel s svojim nadaljevanjem sve-
tovne kronike od Gregorja Tourskega in ne od 613, do koder so v glavnem
segle njegove predloge, razlagam s tem, da je prav burgundsko predlogo
v marsičem predelaval; le tako moremo namreč razložiti številne razpoke
in nasprotujoče si sodbe o istih dogodkih in osebah v tem delu, ki jih je
lepo dokazal zlasti Schnürer.

Hellmannova ugotovitev, da med domnevnima avtorjema B in C
ni nobenih jezikovnih razlik, pa v resnici zelo otežuje v času po l. 613
razlikovanje dveh avtorjev; to dejstvo je namreč zelo težko združljivo
z domnevo, da bi eden med njima pisal v romanskem prostoru (poznejše
provansalsčine), kjer je ljudski jezik nujno močno vplival na literarno
latinščino, drugi pa v Avstraziji (v Metz), kjer je bila latinščina v mnogo
večji meri le jezik izobraženih krogov. Rešitev, ki jo je predložil Lot,
da gre za enega samega burgundskega avtorja, ki je pa bil povezan
z avstrazijskimi velikaši in zato upošteval avstrazijske tendence, se zdi
tu res najboljša. Gotovo je tudi od Hellmannovih ugotovitev o
jezikovni indentičnosti domnevnih avtorjev B in C dalje treba upoštevati
kot najresnejšo možnost, da je tkzv. Fredegarjeva Kronika kot celota
nastala naenkrat, napisana od enega samega pisca, in to šele okr. l. 660;
na to kaže zlasti opomba v poglavju IV 81, katero po svojem načinu
ustreza pisanju B o zunanjih dogodkih (gl. IV 49—52, 63—66, 69—71)
in stoji sredi gotovo B-jevih poglavij ter nima nobene posebne zveze
z Avstrazijo, pa v zvezi z dogodki l. 659 govori v njem avtor, kot da še
piše svoje delo in ga meni nadaljevati do tega časa (*Quemadmodum haec
factum fuisset aeventum, anno in quo expletum est in ordine debeto
referam et scribere non selebo, donec de his et alies optata, si permiserit
Deus, perficiam, uius libelli cuncta mihi ex veritate cogneta inseram,*
ed. Krusch, str. 162). V tem primeru je seveda skoraj dve desetletji
(od okr. 642 dalje) zbiral gradivo za svoje delo. Seveda pa bo potreben,
preden bo ta teorija dokončno in trdno stala, ponoven podroben pretres
vse tkzv. Fredegarjeve Kronike, ki bo šele mogel pokazati, ali se dajo
vsi odmevi različnih sodb o istih dogodkih in osebah, ki sta jih
dokazala Schnürer in Krusch tudi za razdobje od 613 do 642/3
razložiti z vplivom manjših pisanih virov, omenjenih v uvodu k IV. knjigi
(*temporum gesta, que undique scripta potui reperire... acta regum
et bella gentium quae gesserunt, legendo...*, ed. Krusch, str. 123)
in s časovno razdaljo med zbiranjem gradiva in avtorjevim prvotnim
zapisovanjem spominov ter pisanjem kronike, v kateri se je avtorjevo
stališče pod vplivom zunanjih okoliščin (zveza z avstrazijskimi krogi!)
že spremenilo. Potrebo takega podrobnega pretresa in njegov pomen za
dokončne sodbe o delu in njegovem nastanku je treba podčrtati toliko
bolj, ker Labuda njegov pomen načelno omalovažuje in zavrača ter
trdi, da se da rešiti problem tkzv. Fredegarjeve Kronike le s pravilno
interpretacijo uvoda v IV. knjigo (str. 62 op. 52, str. 64 op. 61, str. 70
op. 77a, str. 73—74 op. 85a), glede katere je prispeval v resnici nekaj
razjasnitev.

Ker je v bistvu vse, kar vemo o Samu, povedano res le v tkzv. Fredegarjevi Kroniki, imajo ti knjižni pretresi velik pomen tudi za zgodovino Samove »države«. Odstavki v zvezi s Samom (IV. 48, 58, 68, 72, 74, 75, 77, 87) spadajo vsi v tisti del kronike, ki jo je verjetno napisal njen pravi avtor okr. l. 660. Labuda upravičeno poudarja (str. 88—91), da z novimi ugotovitvami o nastanku kronike odpadejo vse težave glede napovedi, da je Samo vladal Slovanom 35 let, ob opisu slovanskega upora proti Obrom, ki se navaja k l. 623, zaradi katerih je Krusch mislil, da je to poglavje v celoti dostavek Avstrazijca, Schnüerer pa puščal nerešeno vprašanje, ali je glede let Samovega vladanja pozneje dopolnjeno ali pa da spada začetek slovanskega upora že v prvo desetletje 7. stoletja. Proti Schnüererju, ki se je pri tej drugi domnevi skliceval na splošno kronološko negotovost avtorja kronike glede inozemskih dogodkov, je pokazal že Hauptmann, da velja to le za kompleks langobardske zgodovine, kjer se ta opisuje v sklenjenih odstavkih. Upravičeno je dokazoval (Labuda ga v zvezi s tem ne upošteva), da kronološka negotovost langobardske zgodovine ne prizadene odstavkov o Samu, da torej moremo verjeti podatku o času slovanskega upora (n. n. m.); posebej je treba podčrtati, da vesti o Samu niso nanizane v sklenjenem odstavku, marveč so vključene v domačo frankovsko zgodovino po posameznih letih, kar je povsem razumljivo, ker je bila Samova »država« neposreden frankovski sosed in že od začetka s Franki v stikih, najprej trgovskih, kasneje pa v vojni z njimi. Spričo vsega tega v njihovo nobene konkretne podlage za dvom o njegovih kronoloških podatkih ali za prestavljanje slovanskega upora v starejšo dobo (Schnüerer), seveda pa tudi ne v mlajšo (Stanojević S., v čas po 626: Vizantija i Srbi II, 1906, str. 185; v sredo 7. stol.: O južnim Slovenima u VI, VII in VIII veku, Glas Srbske kr. akademije 80, 1909, str. 135; enako po l. 626 Barada M.: Barada - Katić - Šidak, Hrvatska povijest, 1943², str. 17), kar je še manj verjetno že zato, ker segajo najmlajše vesti tkzv. Fredegarjeve Kronike le do l. 659. Prav značaj poročil o Samu in njihova razporeditev pa tudi onemogočata Labudove domneve, da jih je avtor kronike izvedel delno preko Langobardov (torej po ogromnem ovinku od Češke preko severne Italije v pokrajino ob zgornji Saoni, n. d., str. 92). Pisec nam je o Samu sporočil pač domače frankovske govornice in vesti. Ne da bi morali dvomiti o kronologiji in glavnih podatkih, pa vendar kaže v podrobnostih poročilo na več mestih tako frankovsko tendenco (IV 68: opravičevanja poraza avstrazijske vojske, označba Slovanov z besedami uti habit gentiletas et superbia pravorum) in poteze ljudskega pripovedovanja (IV 48: razlaga slovanskega upora, 68: razgovori Sicharija s Samom).

2. Posebej za nas je med zgodovinskimi problemi, ki jih načenja Labuda, najvažnejše vprašanje obsega Samove države. Gracianskij in Vernadsky v tem pogledu ne spreminjata rezultatov, ki so se znova ustalili od Hauptmannovega razpravljanja o razmerju Slovencev do Sama dalje. Pač pa Labuda obnavlja Gollovo skepso glede tega, da bi tudi Karantanija spadala v okvir Samove »države« (str. 49—51, 132—136, 280; o tem je razpravljajal tudi posebej v razpravi

Patřili Slované korutanšti k řiši Samově, ČČH 48/49, 1949, str. 1—13, ki mi pa ni dosegljiva). Labuda se pri tem opira le na svojo zgrešeno téksto kritiko o razmerju Konverzije do Fredegarja. Na te njegove argumente sem odgovoril že zgoraj. Podčrtati pa je treba, da to ni edini dokaz za povezavo Karantanije s Samom (k sledeči argumentaciji gl. Hauptmann n. n. m.). K l. 629 poroča Fredegar o prošnji ljudstev, »ki žive ob meji Obrov in Slovanov« do frankovskega kralja Dagoberta, »naj bi šel srečno za njihov hrbet ter podvrigel svojemu gospostvu Obre in Slovane in ostala poganska ljudstva do bizantinske države« (IV 58). Tudi če nočemo povezovati tega dogodka z napadom Karantancev proti Bavarcem med leti okr. 626—629 (Pauli Diaconi Historia Langobardorum IV 39; o kronologiji Kos M., K poročilom Pavla Diakona..., str. 214 do 215), sledeči razvoj jasno kaže na pripadnost Karantanije k Samovi »državi«. V čas okr. 630 namreč spada tudi poskus sv. Amanda, da bi širil krščanstvo med Slovani južno od Donave, torej med Karantanci (Kos F., Gradivo I, 162). To akcijo je treba zvezati že z Dagobertovimi pripravami na obsežno vojno proti slovanskim plemenom, združenim pod Samom, ki se je sprožila l. 631. V tej vojni so namreč s Franki sodelovali tudi Langobardi: Dagobertus superveter iubet de universum regnum Austrasiorum contra Samonem et Winidis movere exercitum; ubi trebus turmis falange super Wenedus exercitus ingreditur; etiam et Langobardi solucione Dagobert idemque osteleter in Sclavos perrixerunt (Fredegar IV 68). Ta način izražanja kaže, da so Langobardi nastopali v tem boju kot posebna enota, ne pa le kot pomoč eni med avstrazijskimi vojskami, kakor je dopuščal Goll. Udeležba Langobardov v vojski pa dokazuje, da je Samova oblast segala v tem času že do langobardskih meja. Na kako šibkih nogah stoji v tem pogledu Labudova kritika Hauptmannovih dokazov, najbolje pokaže njegova konstrukcija glede smeri langobardskega pohoda, čigar resničnost priznava (str. 279): udarili naj bi namreč v Moravsko, kjer domneva Labuda središče Samove države (str. 280)! Toda kje so mogli preiti preko 300 km v zračni črti dolgo razdaljo od Furlanije do Moravske? Od nje jih je delila Karantanija, ki so ji v spopadu okr. 625 mogli iztrgati le najhen obrobni okoliš, ali Obri, ki jih Langobardi, kolikor vemo iz virov, nikdar niso izzivali v boj. Konstrukcija je torej nemogoča zaradi svojega nasprotja s politično-geografskim položajem one dobe. Vsekakor stoji, da je bila langobarskemu udarcu izpostavljena edinole Karantanija; če pa so z udarcem proti Karantaniji vstopili Langobardi obenem že v boj proti Samu, potem ni mogoče več dvomiti o njeni pripadnosti v široko slovansko plemensko zvezo pod Samovim vodstvom. Prav to pripadnost Karantanije pa dokazuje še tudi Fredegarjevo poročilo o Bolgarih, ki so jih Obri okr. 630 izgnali iz Panonije in so se zatekli na Bavarsko, ko pa so jih tam razen 700 vse poklali, pa v »slovansko marcko« (in marcam Winedorum), ki ji je vladal knez Valkuk (IV 72; Krusch in Schnürer sta vezala to sporočilo z bolgarsko tradicijo o razselitvi z ozemlja nad Črnim morjem v drugi polovici 7. stoletja — gl. Nicephori Opuscula historica, ed. de Boor, 1880, str. 33—34 — in ga zato pogrešno datirala v čas po 641; gre pa očitno za notranje reperkusije pri Obrih, povzročene po neuspelem obleganju, Cari-

grada in sledečem krušenju njihove sile, čemur bolje ustreza tudi pripovedovanje kronike vseh teh dogodkov k »devetemu letu Dagobertovega kraljevanja«, t. j. k l. 631). Po »zelo mnogih letih« prebivanja v tej pokrajini so Bolgari okr. 663 odšli v Italijo (Pauli Diaconi Historia Langobardorum V 29). Slovanska pokrajina na poti od Bavarcev v Italijo more biti le Karantanija. Okoliščine in opis potovanja dokazujejo, da je bila ta pokrajina neodvisna od Obrov, Bavarcev in Langobardov. Fevdalni izrazi »marca« in »dux« pa kažejo v primeri s Samovim naslovom pri Fredegarju — »rex« — da to v Fredegarjevih očeh vendarle ni bila samostojna politična enota. Edina rešitev te uganke je le še Samova »država«, ki ji je torej pripadala tudi Karantanija v tem času. Že Kos M. (K zgodovini kralja Sama..., str. 194—197) pa je zavrnil Mikko lo in druge avtorje, ki bi radi prenašali v Karantanijo središče Samove »države«. K tej argumentaciji Labuda ni dodal ničesar novega.

Okrog l. 630 je bila torej Karantanija že gotovo v sklopu slovanske plemenske zveze pod Samovim vodstvom. Na vprašanje, kdaj pride v njen sklop, se ne da odgovoriti s popolno gotovostjo. Problem je zvezan z dvema poročiloma Pavla Diacona iz zgodovine karantanskih Slovencev, ki ju je datiral M. Kos. Po l. 623 in pred okoli 626 so napadli Furlani Karantance, zavzeli »okraj Slovencev, ki se Zilja imenuje, do kraja, ki se mu pravi Meglarje« (Pauli Diaconi Historia Langobardorum IV 38; Kos M., K poročilom..., str. 213—214), med leti okr. 626 — okr. 629 pa so Karantanci sami napadli Bavarce v okolici starega Agunta (pri Lienzu) in jih premagali (IV 39, Kos M., n. n. m., str. 214—215). Drugi dogodek spada pač nedvomno že v čas, ko je bila Karantanija že del Samove slovanske plemenske zveze — na to ne kaže le slovanska napadalnost, marveč tudi prošnja slovanskih sosedov do Dagoberta za pomoč proti slovanskim napadalcem iz l. 629. V zvezo s Samom pa postavljam že tudi langobardski vpad v Karantanijo. Neverjetno se mi namreč zdi, da bi Furlani, ki so šele v najbližji preteklosti (okr. l. 611) doživeli uničujoč obrski napad, napadali obrsko področje v času, ko so bili Obri med 623 in 626 še na vrhuncu svoje moči in prav v tem času na vzhodu zaradi miru z Bizantinci niso imeli opravka, pač pa so se njihove sile zaradi slovanskega upora mudile na zahodu. Verjetneje je, da so poskusili izrabiti težki položaj Slovanov, ko so se ti uprli Obrom in imeli na svojih vzhodnih mejah dovolj opravka z njimi. To bi torej kazalo, da so se Karantanci že v prvem času slovanskega upora pridružili češkimi in moravskimi Slovanom v njihovem boju proti Obrom. Za to govori tudi Fredegarjeva Kronika: Pozna namreč le en sam slovanski upor proti Obrom in ne glede na to, da je bilo središče nove slovanske plemenske zveze na severu, mu Winidi ne pomenijo morda le severnih Slovanov, marveč vse Slovane do polabskih Srbov, ki jih navaja s posebnim imenom.

Glede ostalega obsega Samove »države« Labudovo obsežno razpravljanje (str. 124—147) o tem vprašanju ne prihaja do nobenih novih rezultatov ali gledišč in dokazov. Zabeležiti pa je treba, da Gracianskij in Vernadsky razlagata Radulfovo prijateljsko zvezo s Slovani, sklenjeno v času Radulfovega upora, kot vključenje Turingije v slovansko plemensko zvezo. Po mojem razumevanju nudi Fredegarjevo besedilo

(IV 87: amicitias cum Winidis firmans, ceterasque gentes, quas vicinas habebat, cultum amicitiae oblegabat) preslabo podlago za tako daljnosežne sklepe.

Pač pa poskuša Labuda v zvezi s temi vprašanji dokazati, da je bilo središče slovanske plemenske zveze na Moravskem, ne pa na Češkem, kakor se običajno misli. Dokazi, ki jih navaja v korist svoje moravske teorije, me ne morejo zadovoljiti: Podpira jo namreč z arheološkimi sledovi na eni strani Langobardov, na drugi keszthelyske kulture (str. 139 do 147), opirajoč te paralele na sporočilo Pavla Diakona, da so Langobardi l. 568 Panonijo izročili Obrom (gl. tudi str. 174), in na Fredegarjevo, da je Samova »država« zrasla iz upora proti Obrom. Edina pokrajina, ki so jo severno od Donave izročili Langobardi Obrom, je namreč po njegovem porečje Morave. Teorija pa boleha na več mestih. Videli smo že, da slovanska plemenska zveza pod Samovim vodstvom ni omejena na ozemlje severno od Donave. Dalje, severno od Donave niso Langobardi izročali Obrom ničesar, kajti po Beningerjevih ugotovitvah so vsi njihovi tamošnji arheološki sledovi starejši od l. 546, mlajši so le južno od te reke. Od langobardske preselitve v Panonijo l. 546 ozemlje severno od Donave povsem zajamejo Slovani, od Langobardov neodvisni. Obrska oblast se ni omejila le na ozemlje, ki so jim ga izročili Langobardi, marveč se je vzporedno z razširjanjem Slovanov širila v Vzhodne Alpe in na zahodni Balkan, ki nista bila nikdar langobardska, vsaj okr. l. 600, ko se je obrsko težišče prestavilo proti zahodu v Panonijo, pa so bili v obrsko-slovansko plemensko zvezo vključeni tudi Slovani severno od Donave. Da so obrski arheološki sledovi na Moravskem močnejši kakor drugod, (prim. Niederle L., Príspevky k počátkum českých dejin II. Čechové a Avari, ČCH 15, 1909, str. 345—349; Slované a Avari, Obzor praehistoricky 9, 1930-35, str. 1—10; Skutil J., Avarské nalezy na Moravě, Etnolog 10/11, 1937-39, str. 351—354; Poulik J., Kultura moravských Slovanů a Avari, Slavica antiqua 1, 1948, str. 325—348), je prav razumljivo na eni strani zaradi njihove bližine obrskemu središču, in to v ravnini na ozemlju, ki je bilo za Obre tudi geografsko pomembno (moravska »vrata«!), na drugi strani pa glede na dejstvo, da se je obrska oblast nad moravskimi Slovani po Samovi smrti vsekakor spet obnovila in trajala spričo tega prilično dolgo. (Labudova domneva o kontinuiteti od Sama do Mojmirove Velikomoravske v 9. stol. — str. 294 — je brez vsake podlage v virih.) Vsekakor pa je obrska oblast segala mnogo preko meja keszthelyske kulture, kot jih je začrtal Labuda (zemljevid med str. 144 do 145). To nam jasno dokazuje primer Slovanov v Vzhodnih Alpah in na zahodnem Balkanu. In končno, tudi če dopuščamo, da se je mogel sprožiti slovanski upor pri moravskih Slovanih, nikakor ni verjetno, da bi središče velike slovanske plemenske zveze, ki je zrasla iz upora, ostalo na skrajnem obrobju, ki je bilo Obrom najbolj izpostavljeno. Njena rast na jug v Karantanijo in na sever k Lužiškim Srbom, smer glavnega frankovskega udarca l. 631 v zvezi s položajem Wogastisburga (gl. Labuda str. 127—132, z obsežnim pregledom literature, kjer se avtor priključuje enačenju z Uhoštom), pomen Sasov in Turingijcev v boju s Slovani in končno podpora, ki jo je pri Slovanih iskal turingijski vojvoda Radulf,

vse to kaže, da je bilo njeno glavno središče vendarle na Češkem, kakor v skladu z večino starejše literature menita tudi Gracianskij in Vernadsky.

3. Omenil sem že, da Labuda posveča svojo glavno pozornost problemu nastanka Samove »države«. Temu vprašanju je posvečen osrednji del njegove publikacije (str. 148—295). Tudi Gracianskij (str. 24—27) in Vernadsky (str. 26—31) sta posvetila posebno pažnjo temu vprašanju. Ugotoviti pa je treba, da nihče od vseh teh avtorjev ni poskusil najti rešitve tam, kjer so najtehtnejši odgovori: v razvoju notranjega razmerja med Obri in Slovani na podlagi slovanskega gospodarskega in družbenega napredovanja v dobi po naselitvi. Gracianskij in Vernadsky se zadovoljujeta s tem, da z uspehom kritično pretrésata zlasti Fredegarjevo poročilo o obrsko-slovanskem razmerju in poskušata izločiti njegove posamezne bajeslovne momente. Pri tem sta se, žal, premalo oprla na bizantinske viire, preveč pa zaupala poročilu Notkerja Balbula o obrskem ringu in zato njuna kritika ni povsod uspelá. Vsekakor pa je taka analiza preveč statična, da bi nam pojasnila slovanski upor in nastanek slovanske plemenske zveze pod Samom. Labuda pa je obratno v poglavje o razmerju med Obri in Slovani (str. 148—193), s katerim uvaja razpravljanje o nastanku Samove »države«, pritegnil marsikaj, kar s Samom nima sploh nobene zveze (obrski prihod v Srednje Podonavje in balkanske vojne, str. 148—174, 176—179) ali le zelo slabo (razmerje med Obri in Bizancem za Herakleja, str. 187—193), pri čemer poleg tega ni dosegel nobenih bistvenih novih rezultatov v primeri s starejšo literaturo. Nekaterih vprašanj v zvezi s tem njegovim razpravljanjem (zlasti v zvezi z Maurikijevo vojno proti Slovanom in Obrrom konec 6. stol.) se dotikam v svoji razpravi o Nekaj vprašanjih iz dobe naseljevanja južnih Slovanov v tem letniku Zgodovinskega časopisa, kjer poskušam poiskati tudi široki obrsko-slovanski družbeno-gospodarski okvir, v katerem je nastala slovanska plemenska zveza pod Samovim vodstvom, ter se s tega stališča dotikam tudi zadevnih pripomb Gracianskega in Vernadskega. Prav to najvažnejšo stran problema je Labuda v svojem razpravljanju vse preveč zamemaril (str. 175—176, 179—187). Fredegarju poklanja v mnogem preveč vere, delno ga tudi pogršno razlaga (str. 321—332), Duljebe, o katerih poroča ruski letopisec, neupravičeno lokalizira v pagus Dudleipa pri Lipnici, zlasti pa je do kraja pogršna uporaba rižanskega placita iz l. 804, ki nam kaže konflikt frankovskega fevdalnega prava z bizantinskim v Istri, za osvetljevanje obrsko-slovanskega razmerja. Že v tem poglavju prihaja do izraza Labudova temeljna teorija o nastanku Samove »države«, da imamo pri njej opravka v prvi vrsti z vplivi zunanje politike, pri čemer se tu dotika posebej Bizantincev, ki da so hoteli z zbuditvijo slovanskega upora v obrskem zaledju olajšati svoj položaj na Balkanskem polotoku v času Heraklejeve vojne s Perziji.

To problematiko obdeluje še podrobneje v poglavju o naselitvi Hrvatov in Srbov na Balkan (str. 194—262). Podmeno o povezavi tkzv. druge »hrvatske« selitve na Balkan s slovanskim uporom pod Samom sem nakazal pred leti tudi sam (gl. B. Grafenauer, Država karantanskih Slovencev,

Koroški zbornik, str. 92—93). Vendar pa menim, da je vprašanje še močno odprto in da zahteva zelo kritične preiskave. Labuda v bistvu vprašanja ni premaknil naprej. V glavnem obnavlja le z nekaterimi modifikacijami gledanje Grota in Florinskega na poročilo Konstantina Porfirogeneta o naselitvi Hrvatov in Srbov, jugoslovansko literaturo, proti kateri mnogo polemizira, pa je na mnogih mestih slabo razumel. Le tako si morem razlagati, da n. pr. Hauptmannovo argumentacijo o Beli Hrvatski odpravi s sodbo, da je identična z Niederlejevo, in nato polemizira le s to zastarelo, ne pa s Hauptmannovo, ki je bistveno dopolnjena (str. 208). Takih primerov v tem oddelku ni malo. V glavnem morem ugotoviti, da je njegovo stališče do poročila Konstantina Porfirogeneta popolnoma nekritično, da s Konstantinovo »verodostojnostjo« (str. 239, 241, 252) odklanja rezultate, ki jih je tekstna kritika doslej že dosegla tako glede druge selitve Slovanov na Balkan, kakor tudi glede Bele Hrvatske. Spričo te v mnogočem zgrešene ocene virov je skoraj v celoti zgrešeno njegovo podrobno razpravljanje o teh problemih, ki se suče v glavnem, kakor sem že omenil, na starih podlagah in v črti starih tez. Labudove argumentacije se bom imel v marsičem še priliko dotakniti podrobneje v posebni razpravi, ki je posvečena kritičnemu pretresu poročila Konstantina Porfirogeneta o naselitvi Hrvatov in problematiki te naselitve, tu, naj le na nekaj primerih pokažem problematičnost njegovih izvajanj.

Po njegovem mnenju naj bi bil Balkanski polotok poseljen od dveh slovanskih valov: iz vlaške baze z vzhodnozalkampatskim zaledjem ozemlje vzhodno od srbske Morave, Makedonija in Grčija, za zahodnejša področja (Istro, Karantanijo, Dalmacijo in Srbijo po njegovem naštevanju) pa naj bi predstavljala bazo slovanske naselitve severna Morava z zaledjem Labe, Odre in Visle, torej področje zahodnih Slovanov (str. 218—223). Za izoblikovanje poznejše enote južnih Slovanov, tako meni, pa ne pomeni nikake razlike, ali so prišli ti Slovani s severa okr. 600 ali šele nekaj desetletij pozneje. Res domneva, da je bil prvi padec Dalmacije le — ali vsaj pretežno — posledica pritiska pravih Obrov. Proti Hauptmannu, ki razume (v skladu s poročilom o padcu Salone v De admin. imp. c. 29) pod »Obri« Obre in Slovane, namreč trdi, da so prišli Slovani v to poročilo pomotoma, na podlagi dubrovniške tradicije, da so Slovani pred 500 leti (t. j. 948/9—500—448/9) razbili Salono (Labuda str. 233, 236). Da bi rešil verodostojnost v škrlatu rojenega pisca, ki v 30. pogl. De adm. imp. govori le o obrskem zavzetju Salone, Slovane pa glede šele v Hrvatih in Srbih, poskuša Labuda rehabilitirati celo — to dubrovniško tradicijo, ki po vsej priliki postavlja obrski napad v čas hunskih napadov, ker obojega ne loči (Bury J. B., The Treatise De administrando imperio, Byzant. Zeitschr. 15, 1906, str. 556)! Razlaga jo s tem, da so v Dalmaciji v tem času računali po Dioklecianovi eri, ki se začne l. 284. Konstantin naj bi dobil v poročilu pravilno letnico po tej eri (349), ker pa ni vedel, da gre za Dioklecianovo ero, je kratko malo zapisal »pred 600 leti« (500 naj bi bila namreč pisarska napaka φ namesto pravilnega ζ). Tako pride Labuda do nove letnice o padcu Salone: $349 + 284 = 632 - 3$. Mesto naj bi torej padlo dvakrat, prvič so ga zavzeli Obri okr. 614, drugič Hrvati 632/3 (Labuda, str. 256—259). Poleg neverjetnosti, da bi Konstantin mimo verjel,

da so že sredi 4. stoletja padale rimske pokrajine ob Sredozemlju v obrske in celo slovanske roke, tudi sicer stoji teorija na pesku: Dioklecianova era je specifična egipčanska era in je bila le tam v uporabi (drugje že zaradi svojega začetka na 29. avg. 284 = 1. Thot 285 ni prišla v poštev; glej Grotfeld H., *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters I*, 1891, sub voce Anni Diocletiani), na dalmatinskih datiranih spomenikih je ne zasledimo nikdar; Salona je po soglasnem pričevanju arheologije in pisanih virov propadla okr. 614 dokončno, ne le začasno; kdor pozna razdejanje njenih sarkofagov, o tem ne more niti malo dvomiti (gl. Nodilo N., *Historija srednjeg vijeka 3*, 1905, str. 309—314; Bulić F., *Sull' anno della distruzione di Salona*, *Bulletino di archeologia e storia Dalmata* 29, 1906, str. 268—304; Tomašić V., *Ancora una volta sull' anno della distruzione di Salona*, prav tam 33, 1910, str. 136—140). Domneva, da so Slovani iz romunske baze pritiskali na Dalmacijo le v velikih napadih 548 in 551 ter da so l. 614 zavzeli Dalmacijo predvsem Obri, je mogoča le, če si zatismo oči pred tako neposrednimi viri, kakor je pismo Gregorja Velikega iz l. 600 salonskemu nadškofu Maximu (*Et quidem de Sclavorum gente, quae vobis valde imminet, et affligor vehementer et conturbor*, Šišić F., *Priručnik izvora hrvatske istorije I/1*, 1914, str. 174). Dalmacija torej ni bila do okr. 626/27 v razliko od ozemlja med Savo in Dravo (kamor prestavlja Labuda iz Karantanije Valukovo kneževino!) obrska (str. 260—261), marveč vsekakor že slovanska z redkimi obrskimi postojankami in še dovolj močnimi ostanki staroselcev v mestih ob morju, pa tudi po goratem svetu v notranjosti. Izključeno je dalje prav za l. 622 do 627, da bi Bizantinci izzvali pohod Hrvatov proti jugu, kakor domneva Labuda zgolj na podlagi tendenčnega in zato neuporabnega poročila v *De adm. imp. c. 31* (Labuda str. 258—259), ker so se Bizantinci prav v tem času močno trudili za mir z Obri in niso imeli zaradi naporov na svojem vzhodnem bojišču proti Perzijcem interesa, da vzbude burjo še na obrski strani.

Končno je tudi celotna Labudova konstrukcija o poselitvi Balkana iz dveh središč zgrešena. Njen temelj je namreč podmena o povsem enotnem praslovanskem jeziku, ki da se je razdelil v dialekte šele po razselitvi (str. 200—203). Proti takemu gledanju je nastopal že Jagić V. (*Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen*, *Arch. f. slav. Phil.* 17, 1895, str. 47—87, sedaj tudi v prevodu *Jedno poglavlje iz povijesti južnoslavenskih jezika* v Jagić V., *Izabrani kraći spisi*, 1948, str. 286—317), ki je trdil, da spadajo začetki slovanskih dialektov že v slovansko pradomovino, a isto stališče zavzema slovanska filologija tudi še danes (Ramovš F., *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, 1936, str. 69—70, gl. tudi 68—73: »Praslovanski jezik, kakršen se je govoril v praslovanski domovini že pred razseljevanjem Slovanov, je že imel nekaj takšnih različnih govornih osnov v sebi; to so bili praslovanski dialekti«). Prav zato more Ramovš (n. d., str. 83—95) v slovenskih jezikovnih posebnostih glede na ostale jezike južnih Slovanov domnevati sled kolonizacijskega vala od severa v Alpe iz 6. stol., ki ga je pa pozneje prekril val od vzhoda. Če računamo s šibkim hrvatskim dotokom izza Karpatov med balkanske Slovane, je Jagićeva argumentacija proti drugi,

»hrvatski« selitvi na Balkan res brez moči, ker tak dotok ne bi motil jezikovnega razvoja (gl. R a m o v š F., Razprave Znanstv. društ. za human. vede v Ljubljani 2, 1925, str. 316), toda naselitev iz zahodnoslovanskega prostora v celoti (ki je tudi v nasprotju z zgodovinskimi viri) bi morala hrvatskemu jeziku vtisniti drugačen jezikovni značaj, kakor ga stvarno ima. Labudova teorija je torej zgrešena tako historično kakor filološko.

Napačna je z vsem tem bistveno povezana njegova teorija o nastanku Samove »države« na sploh, v kateri gleda le rezultat zunanjepolitične igre: frankovske pomoči preko Sama Moravcem na eni strani, po Bizantincih sproženega hrvatsko-srbskega vala, ki da je šele privedel Slovane v Dalmacijo, po drugi strani (261). Nastanek slovanske plemenske zveze bi taki momenti, kakor je selitev Hrvatov skozi obrsko ozemlje, sicer mogli pospešiti, a njegova podlaga je bilo brez dvoma zaostrovanje razmerja med Slovani in Obri, utemeljeno v notranjem razvoju teh obrskih Slovanov samih.

V poglavju o razmerju med Slovani in Franki (str. 262—274), s katerim zaključuje svoje razpravljanje o nastanku Samove »države«, razpravlja Labuda poleg tega, da se dotakne razseljevanja Slovanov proti Labi in preko nje (str. 267—274) ter brez kakih novih ugotovitev obravnava boje med Slovani in Franki od 631 dalje (str. 277—284), predvsem o tem, kakšno pomoč je nudil Samo Slovanom v njihovem uporu. Na podlagi interpretacije ene same besede (utiletas, ki jo prevaja kot »uporabnost«: užytecznošč) v zvezi s tendenčnimi mesti sporočila v pogl. IV 68, ki so imela namen, predstaviti Sama kot upornika proti Dagobertu (gl. spodaj), dokazuje, da je bila Samera uporabnost v pomoči, ki so jo preko njega Slovani dobivali od Frankov (str. 262—269, 276—277), v čemer domneva sodelovanje frankovske in bizantinske politike proti Obrom (gl. tudi povzetek tez, stran 285—295).

V e r n a d s k y se zadovoljuje glede frankovsko-slovanskega razmerja v Samovi dobi s povzetkom ugotovitev dosedanje historiografije (str. 33 do 35), G r a c i a n s k i j pa poskuša s trezno kritiko izločiti iz Fredegarjevih poročil frankovsko tendenco, ugotoviti pomen Samove »države« za razvoj zahodnih in južnih Slovanov ter njeno pravo sociološko klasifikacijo, ki jo upravičeno najde ne v pravi državi, marveč v plemenski zvezi (str. 27—32). Ta opredelitev je brez dvoma resnična, prav tako brez dvoma pa je napačen poskus V e r n a d s k e g a, razložiti Samovo »državo« kot trgovsko državo, podobno tisti, ki so jo pozneje ustanovili v Kijevu ruski Varjagi« (str. 35, k temu gl. kritiko L a b u d e, str. 275, ki pa spet sam domneva od konca 6. stoletja potek važne trgovske ceste od Frankov preko Bavarske, Karantanije in Ilirika v Bizanc, o kateri pa nimamo niti najmanj arheoloških sledov ali pisanih virov).

4. Ostalo nam je še eno vprašanje, v katerem — po moji sodbi ne utemeljeno — vsi trije avtorji gledajo poglobljen problem slovanske plemenske zveze pod Samovim vodstvom (G r a c i a n s k i j, str. 28—29; V e r n a d s k y, str. 31—33; L a b u d a, str. 93—124), vprašanje, ki bo pa prej ko ne ostalo za vselej nerešljivo, to je problem Samovega porekla. Že dolga pravda, ki se bide od P a l a c k e g a dalje okrog tega vprašanja (gl. obsežen referat v L a b u d a, str. 23—29, 93—124), kaže njegove

težave: O Samovem poreklu govorita dva vira. Prvi, tkzv. Fredegar, da je iz frankovske pokrajine »Senonago« (Samo natione Francos de pago Senonago, IV 48), dočim ga Konverzija predstavlja kot Slovana (Samo nomine quidam Sclavus, c. 4, ed. Kos M., str. 129). Seveda pa se na poročilo Konverzije prav nič ne moremo opirati, saj gre tu za sporočilo okr. dve stoletji mlajše ljudske tradicije, pri Fredegarju pa za poročilo sodobnika frankovskih bojev z njim. Tudi sicer razlogi za Samov slovanski izvor, kolikor jih moremo dobiti iz skopega Fredegarjevega poročila o njegovi vladi, nikakor niso taki, da bi se mogli nanje krepko opreti. Piscii, ki zagovarjajo slovanski izvor Sama (Palacky, Kos F., Gracianskij, Deržavin N., Vernadsky, Nejedli itd.) se opirajo na: 1. Samovo ime, ki da je slovanskega izvora. Mikkola (n. n. m., str. 77), čigar tezo je podrobno izdelal Labuda (str. 96—101, ne da bi v zvezi s tem Mikkolom citiral!), je proti temu dokazal obstoj enakega keltskega imena, za katerega je ugotovil Labuda, da je izpričano tudi v mnogih antičnih napisih (str. 120—123). Nositi bi ga mogel prav tako (če ne laže) kakor Slovan tudi Roman iz Galije. Da gre po Fredegarju kvečjemu za Romana, ne pa za pravega Franka, kaže njegov izraz natione (ne genere) Francos, ker Fredegarju natio ni etnični pojem, marveč pojem, združen s teritorialnim obsegom državne oblasti (Labuda — s starejšo literaturo, ki je to že ugotovila — str. 101—110); Fredegar trdi torej le, da je Samo frankovski podložnik, ne pa Frank (Labuda str. 107—110, 123—124 pretresa celo možnost, da bi bil še pravi, ne romanizirani Kelt, ki pa se mu ne zdi verjetna). — 2. Samovo poganstvo, izraženo v mnogoženstvu, pa tudi v Siharijevem poudarku, da ni mogoče, da bi kristjani in božji služabniki bili prijatelji s psi (Fredegar IV 68), ko je od Sama zahteval zadoščenja za pobite frankovske trgovce. Ne glede na to, da Samo med Slovani ni mogel drugače kakor živeti na njihov način, namreč stoji tudi, da v prvi polovici 7. stoletja poganstvo v Galiji ni bilo še iztrebljeno (Mikkola, n. n. m.; po njem Labuda str. 110—111; oba na podlagi Bayet M., v Lavisse Histoire de la France II/1, str. 237—238) in da bi mogel biti Samo pravi pogan tudi v primeru galskega izvora. — 3. Slovanski način življenja, izpričan po Sihariju, ki se je oblekel po slovansko, da je po zvijači mogel do Sama. To nas seveda v času njegove vlade nad Slovani sploh ne more presenetiti, enako ne, da bi ga Slovani, dasi je bil tujec, sprejeli medse, kar so po plemenskih šegah kaj lahko storili; Pseudomaurikij poroča o tem celo v zvezi z vojnimi ujetniki. — 4. Tudi mesto, od koder naj bi Samo izviral, ni danes več sporno: gre za okoliš mesta Sens (Sénonais, v antiki pagus Senonicus, gl. Mikkola, n. n. m., str. 78, Labuda str. 110 do 119), ki ga je v teh časih res vezala trgovska pot preko Mainza, Hessena in Turingije s Slovani (Kos M., K zgodovini kralja Sama..., str. 194). S področja zahodnih Slovanov so nam v tem času v resnici znani tudi vplivi merovniške materialne kulture, vsekakor predmeti trgovskega importa (Labuda, str. 271—272; Niederle L., Merovejska kultura v Čechach, Památky archeolog. 30, 1918, str. 1—16).

Kljub temu pa, da Fredegarjevega poročila z navedenimi ugovori ni mogoče dokumentirano zavreči (kakor ga večkrat zamučujejo v raznih

pregledih, gl. na pr. Pičeta I., Istorija Čehii, 1947, str. 7; Jan k o -
 vi é D., Istorija države i prava naroda FNRJ I, 1948, str. 21), so vendarle
 kaj lahko možni dvomi ob njem. Že dejstvo, da nam poroča o Samovem
 izvoru en sam sodoben vir, da torej nimamo možnosti, da njegov podatek
 preverimo, odpira pot k dvomu, zlasti ker gre tudi pri Fredegarjevi Kroniki
 le za poročilo kronista na podlagi govorice v Burgundiji, prilično od-
 daljeni od Slovanov, ne pa za poročilo očividca. Preprost stik dveh nosilcev
 istega imena, enega v Galiji, drugega med Slovani, bi prav lahko sprožil
 take govorice, kakor jih poznamo tudi iz najbližje preteklosti (gl. De-
 dijer V., Pariska konferencija, 1948, str. 131 o Kardelju). Vprašanje
 Samovega izvora v Fredegarjevem poročilu je toliko bolj problematično,
 ker se v zvezi s Sicharijevim poslanstvom v njegovi kroniki pojavlja ten-
 denca, prikazati Sama in njegovo ljudstvo kot frankovske podložnike
 (Sicharius... loquitur, eo quod Samo et populus regni sui Dagobertum
 daberint servitium. Samo respondens, iam saucius dixit: »Et terra quam
 habemus Dagoberto est, et nos sui sumus...«, IV 68), dasi je glede na
 vse slovanske odnose do zahoda pred frankovskim neuspešnim poskusom,
 da Slovane pokore, in po njem (slovanski napadi proti zahodu okr. 629:
 Pauli Diaconi Historia Langobardorum IV 39, Fredegar IV 58; napad na
 frankovske trgovce pred vojno 631, neprijaznost do frankovskega uradnega
 poslanca, vojna s Franki 631: Fredegar IV 68; poznejši spopadi: Fredegar
 IV 74, 75, 77, 87) popolnoma jasno, da je to prikazovanje medsebojnega
 razmerja in pač tudi Sicharijevega poslanstva tendenčno. Ker pa so
 se Slovani osvobodili izpod Obrov sami (Fredegar IV 48), se je mogla
 taka tendenca frankovskega kronista (ali tudi dvora?), prikazati vojno
 proti slovanskim sosedom kot pokoritev upornikov, opirati pač le na govo-
 rico — ne glede na njeno resničnost — o Samovem osebnem frankovskem
 »državljanstvu«. Težava je nedvomno tudi pri razlagi, kako bi mogel tujec
 priti tako hitro na mesto voditelja tako široke slovanske plemenske zveze.
 To težavo so poskušali nekateri (gl. referat pri Labuda, str. 263) premo-
 stiti z domnevami o njegovi številni oboroženi »družini«, sklicujoč se na
 Varjage v Rusiji. Taka razlaga pa zadene gotovo na nepremagljive ovire v
 zvezi z zgoraj navedenimi ugovori proti Samovemu galskemu izvoru; dočim
 je namreč Samo sam povsem naravno mogel utoniti med Slovani, bi taka
 organizirana enota težko (težave so tudi glede vere, ker bi morali dom-
 nevat kar celo organizirano družino poganov!). Še celo pa ni mogoče
 na podlagi skopega poročila, da je bil Samo izbran za kralja, ker so
 Slovani v zvezi z boji proti Obrom spoznali njegovo »uporabnost« (utilita-
 tem), in sprejemanja frankovske tendence pri Fredegarju (v zvezi s
 Sicharijevim poslanstvom) za resnico, konstruirati domnevo, da je bila
 Sameva »uporabnost« v tem, da je Slovanom organiziral frankovsko pomoč
 in se »za nagrado, a mogoče tudi ne brez dejanske podpore frankovske
 diplomacije dvignil na prestol prve... slovanske države« (Labuda,
 str. 263—276). Tekstna podlaga pri Fredegarju tako možnost izključuje,
 kajti Sameva utiletas se je očitno pokazala v njegovi osebni udeležbi v
 bojih samih, ne pa pri pripravi nanje.

Taki so torej razlogi, zaradi katerih se je mogoče glede Samovega
 izvora ali načina njegovega nastopa le težko in z rezervami odločiti za

eno ali drugo stran. Spričo tega stanja pač najtočneje ustreza stanju vprašanja imenovanje Sama kot »osebnost neznanega izvora, iz katere je legenda naredila frankovskega trgovca« (Lot F., Naissance de la France, 1948, str. 97).

V bistvu pa je to vprašanje vsekakor manj pomembno. Ne glede na Samov izvor se namreč objektivni splošni značaj in pomen slovanske plemenske zveze pod njegovim vodstvom prav nič ne spremeni: »Samoova država je bila... prva samostojna akcija slovanskih plemen v obrambi napredka pred barbarskim pritiskom z vzhoda, prvi samostojen poskus njihove politične in kulturne osamosvojitve... Pozitivna je torej ta državna tvorba iz treh razlogov: prvič je pospešila notranji razvoj slovanskih plemen, drugič je predstavljala jez barbarskemu pritisku z vzhoda in tretjič je zajezila osvajaalne pohode germanskih fevdalnih knezov« (Sperans-Kardelj, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja 1939, str. 44). Naj je bil Samo Slovan ali ne, moremo vse te značilnosti povezovati edinole s stopnjo domačega slovanskega razvoja, ne pa v prvi vrsti z njegovo osebo.

Les problèmes soulevés par quelques ouvrages récents sur Samo

(Résumé)

En rendant compte de quelques ouvrages récents sur Samo et son époque, l'auteur étudie le problème des rapports de la Carantanie et des Slovènes avec l'«État» de Samo.

1) En appréciant les sources documentaires relatives à Samo, l'auteur aussi est d'avis que le passage sur Samo dans la »Conversio Bagoariorum et Carantanorum« dépend, par l'intermédiaire de la »Vita Dagoberti«, de la Chronique de Frédégaire; il pense cependant que Samo figure dans l'histoire carantane et apparaît dans la Conversio à cause d'une vieille tradition carantane qui voit en Samo un duc carantan. L'auteur cite à l'appui de son opinion la remarque »quidam Sclavus« qui prouve que le chroniqueur a voulu réagir contre ceux qui affirmaient l'origine franque de Samo. En marge de quelques ouvrages récents sur l'origine de la Chronique de Frédégaire, l'auteur est enclin à supposer que cette chronique date dans son ensemble d'environ 659/60, que le chroniqueur cependant a dû commencer à rassembler ses matériaux vers 642/3 déjà, et qu'il a dû se servir, entre d'autres modèles, aussi d'une chronique burgonde allant »jusqu'à la chute du Royaume de Gontran«, c'est à dire jusqu'à 613 environ. Il signale cependant quelques questions relatives à ce problème que les historiens n'ont pas encore réussi à élucider.

2) Selon l'opinion de l'auteur, la Carantanie faisait partie de l'«État» de Samo dont le centre était en Bohême. Il appuie cette affirmation sur les arguments suivants: a) l'existence d'une tradition carantane selon laquelle Samo aurait été un duc carantan; b) la tentative d'Amandus, vers 630, pour christianiser les Slaves au sud du Danube, cette tentative faisant partie de l'entreprise de Dagobert contre Samo; c) la participation des Lombards dans la coalition contre Samo; d) le nom »marca Winidorum« donné à la Carantanie et le titre »dux« pour son duc Valuk, employés tous les deux aux environs de 630 (Frédégaire IV 72) qui prouvent qu'il ne s'agit pas d'un duché indépendant bien que la Carantanie fût, à cette époque-là, certainement indépendante des Bavarofs, des Avars et des Lombards, donc de tous ses voisins à l'exception des Slaves de Samo. L'auteur estime que l'agression des Lombards contre la Carantanie mentionnée par Paul le Diacre (Historia Langobardorum IV 38) et qui se situe entre les années 623

et 626, prouve que les Carantans prirent part au soulèvement contre les Avars peu après qu'il eut éclaté, et certainement avant leur échec devant Constantinople.

3) L'auteur pense que la formation de l'État de Samo doit être expliquée par l'évolution intérieure des tribus slaves et par la transformation des relations entre Slaves et Avars. Les Avars commencèrent à piller les territoires slaves, leur butin byzantin dans les Balkans étant diminué après la conquête slave d'une grande partie de la péninsule. On fait erreur en voulant expliquer ce soulèvement par des influences surtout extérieures. L'auteur ne rejette pas la supposition d'une connexion entre l'État de Samo et la seconde migration des Croates vers l'Adriatique; il considère cependant l'interprétation qu'a donné Labuda de cette migration pour entièrement erronée et il tient ses arguments pour insatisfaisants, ce qu'il illustre par quelques exemples.

4) Quant à l'origine de Samo, l'auteur se refuse à admettre les arguments qu'on cite en faveur de la thèse sur son origine slave, les considérant insuffisants. Mais, de même, il met en doute le rapport de Frédégaire qui affirme son origine franque, car cette affirmation pourrait bien être tendancieuse, ce qu'il démontre par une argumentation détaillée. Cette question pourtant ne lui semble pas de première importance puisqu'elle ne change rien au fait que l'«État», ou mieux, la confédération des tribus dont Samo fut le chef, fût le résultat de l'évolution qui avait uni les peuples slaves pour la défense contre les Avars et contre les voisins germaniques des Slaves.

Jože Šorn

Donesek h kmečkim uporom v letih 1705 in 1713

Pril sistematičnem pregledovanju naših starejših arhivov v ODAS-u v Ljubljani z namenom, da dobim čim jasnejšo sliko o splošnem gospodarskem položaju na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja, sem mimogrede našel tudi na podatke o kmečkih uporih, ki pa jih tu le na kratko komentiram in analiziram.

Viri so sledeči:

Časovno prvi se nahaja v fasc. 34 Starejšega stanovskega arhiva (SSA). Je to pismo, ki so ga pisali v Celovcu 17. decembra 1705 palatinu in odborniki koroških stanov kranjskim kolegom. Korošci sprašujejo, kako je z nemiri na Kranjskem, o katerih so pravkar zvedeli. Pismo je uradnega značaja. — Sledi odgovor kranjskih stanov (oz. točneje predsednika in odbornikov) palatinu in koroškimi odbornikom. To pismo je vloženo v prvega in je datirano z 22. decembrom istega leta. Obe pismi sta vloženi v poseben papirni ovoj z Müllnerjevo označbo vsebine.

Odgovor zborujočih kranjskih stanov na cesarjevo repliko, napisano na Dunaju dne 4. marca 1713, je vzet iz stanovskih deželnozborskih obravnjav, fasc. 272, ovoj 1713. Ta odgovor je bil poslan v Gradec notranjeavstrijskim tajnim svetnikom; nosi pripombo »zaprto pismo«. V njem se v glavnem govori o rednih in izrednih plačilih kranjskih stanov. — Znano je, da je cesar vsako leto zahteval od vsake posamezne dežele posebej neko vsoto denarja, rekrutov in konj za armado. Stanovi, ki so redno zasedali spomladi ali jeseni, so pretresali to zahtevo, potem pa odgovorili z nižjo